

Dr. Skirmantas BIKELIS

Teisės instituto Baudžiamosios justicijos
tyrimų skyriaus tyrėjas

Gedimino pr. 39/Ankštoji g. 1

LT-01109 Vilnius

Tel. (8 5) 210 16 69

El. p. *Skirmantas@teise.org*

Mykolo Romerio universiteto

Teisės fakulteto

Baudžiamosios teisės katedros lektorius

Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius

Tel. (8 5) 271 45 84

El. p. *skirmantopastas@takas.lt*

„SAMONINGAS LEIDIMAS PADARINIAMS AT SIRASTI“ – TURININGAS NETIESIOGINĖS TYČIOS POŽYMIS AR JOS INTELEKTINIO MOMENTO PARAFRAZĖ?

---

*Straipsnyje nagrinėjamas netiesioginės tyčios valinis momentas, kurio aiškini-
mą daugelis baudžiamosios teisės specialistų ir Lietuvos teismų praktika laiko pa-
grindiniu raktu atribojant tyčinę ir neatsargią nusikalstamą veiką. Apibendrinus
mėginimus paaiškinti netiesioginės tyčios valinio momento pozityvų psichologinį
turinį, prieinama prie išvados, kad šių bandymų rezultatai, kaip ir pats jų metodi-
nis pagrindas, yra nepriimtini baudžiamajai teisei. Kartu daroma išvada, kad nėra
tikslinga baudžiamojoje teisėje išskirti pozityvų netiesioginės tyčios valinį mo-
mentą. Netiesioginę tyčią ir nusikalstamą pasitikėjimą galima atriboti remiantis jų
intelektiniu momentu.*

ĮVADAS

Netiesioginės tyčios ir nusikalstamo pasitikėjimo atribojimo problema yra, ko gero, viena iš sudėtingiausių Lietuvos ir visos kontinentinės Europos bau-
džiamojoje teisėje. Teisinių pasekmių požiūriu (sankcijos griežtumo, galimybės
atidėti bausmės vykdymą ar atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės ir
kt.), įstatymų leidėjas tarp tyčinio (ypač sunkaus ir labai sunkaus) ir neatsargaus
nusikaltimo daro esminį skirtumą. Tačiau faktinė riba tarp nusikaltimo, pada-
ryto netiesiogine tyčia, ir nusikaltimo, padaryto dėl nusikalstamo pasitikėjimo,

neretai yra visiškai nežymi. Pavyzdžiui, plėšimo metu kaltininkas vieną kartą stipriai spiria į galvą parkritusiam nukentėjusiam asmeniui, kuriam dėl to galvoje trūksta kraujagyslė, į smegenis išsilieja kraujas, ir žmogus miršta. Kitas pavyzdys – du nuo narkotikų apsvaigę įsimylėjęliai žaidžia „rusišką ruletę“, paėmę išsukdami viena kulka užtaisytą šešių lizdų revolverio būgną ir šaudami vienas kitam į smilkinį; po antro bandymo revolveris iššauna ir mylimoji miršta nuo šautinės žaizdos galvoje [8].¹ Ar kaltininkai atėmė gyvybę netiesiogine tyčia ar dėl nusikalstamo pasitikėjimo?

Į šį klausimą padeda atsakyti netiesioginės tyčios požymių (momentų) aiškinimas. Netiesioginė tyčia, kaip ir nusikalstamas pasitikėjimas, tradiciškai apibūdinama dviem momentais – intelektiniu ir valiniu. Baudžiamojoje teisėje vyrauja nuomonė, kad pagrindinis požymis, skiriantis nusikaltimus, padarytus netiesiogine tyčia ir dėl nusikalstamo pasitikėjimo, yra valinis momentas. Būtent šio momento aiškinimui skiriama daugiausia dėmesio teoriniuose darbuose ir teismų nuosprendžiuose. Kita vertus, negalima nepastebėti nuomonių (vis plačiau pasigirstančių visoje Europoje), jog netiesioginės tyčios ir nusikalstamo pasitikėjimo atribojimo esmė slypi anaipol ne valiniame, bet intelektualiniame požymyje, o valinio momento išskyrimas netiesioginėje tyčioje yra perteklinis, be to, neretai gaubiamas tuščiažodžių formuluočių šydo, trukdančio aiškiai suvokti netiesioginės tyčios ir nusikalstamo pasitikėjimo atribojimo esmę.

Šio straipsnio tikslas – remiantis sisteminiu loginiu, istoriniu ir lyginamuoju metodais, suklasifikuoti ir įvertinti nuomones („teorijas“), aiškinančias netiesioginės tyčios valinį požymį (momentą). Kartu bandoma atsakyti, ar tikrai netiesioginės tyčios valinis momentas turi savarankišką pozityvų turinį, kuris galėtų būti įrodinėjamas konkrečiose baudžiamosiose bylose ir būtų kriterijumi, skiriančiu netiesioginę tyčią nuo nusikalstamo pasitikėjimo.

BENDROSIOS PASTABOS

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau vadinama – BK [2]) 15 str. 3 dalyje įstatymų leidėjas šalia intelektualinio netiesioginės tyčios momento „asmuo suvokė pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį, numatė, kad dėl jo veikimo ar neveikimo gali atsirasti šiame kodekse numatyti padariniai“ išskiria

---

¹ Panašioje lietuviškoje byloje apsvaigęs kaltininkas dėl pramogos savo draugui demonstravo, kaip moka viena ranka užtaisyti pistoletą. Kartą patikrinęs, ar pistoletas neužsitaaisė, o vėliau to jau nebetikrindamas, jis „šaudavo“ draugui į veidą. Trečiasis kartas baigėsi šūviu ir sunkiu draugo sveikatos sutrikdymu. Kaltininkas po įvykio patyrė šoką [9].

valinį momentą, jį formuluodamas taip: asmuo kodekse numatytų padarinių „nenorėjo, bet sąmoningai leido jiems atsirasti“. Ši formuluotė susideda iš dviejų dalių: negatyvios, kuria paneigiamas padarinių noro (siekties) buvimas, ir pozityvios, kuria mėginama suformuluoti specifinę, tik netiesioginei tyčiai būdingą, kaltininko nuostatą nusikalstamos veikos padarinių atžvilgiu.

Negatyvioji netiesioginės tyčios valinio momento dalis pabrėžia jo skirtumą nuo tiesioginės tyčios valinio momento. Tiesioginės tyčios valinį momentą galima nustatyti tuomet, kai kaltininko sukelti kodekse aprašyti padariniai (ar realizuoti kiti objektyvūs nusikalstamos veikos požymiai) yra jam reikalingi (siekiami). Netiesioginė tyčia gali būti nustatyta tik tuomet, kai sukeltų padarinių kaltininkui nereikia, t. y. jie nėra nei galutinis, nei tarpinis tikslas, ir nėra su galutiniu ar tarpiniu tikslu kartu neišvengiamai kylantys padariniai [17, p. 141-144].

Pozityvioji netiesioginės tyčios valinio momento dalis („sąmoningas leidimas padariniams atsirasti“), kaip jau minėta, tradiciškai yra laikoma pagrindiniu netiesioginės tyčios ir nusikalstamo pasitikėjimo atribojimo kriterijumi. Asmuo, kuris „sąmoningai leidžia padariniams atsirasti“, nusikalstamą veiką padaro netiesiogine tyčia, jeigu „lengvabūdiškai tikisi kodekse numatytų padarinių išvengti“ (BK 16 straipsnio 2 dalis), nusikalstamą veiką padaro dėl nusikalstamo pasitikėjimo. Abi šios formuluotės turi griežtą (bet nebūtinai aiškia) ribą, jos „nepersidengia“ ir viena kitą šalina.

Pažymėtina, kad formuluotė „sąmoningai leisti padariniams kilti“ (kaip ir „lengvabūdiškai tikėtis padarinių išvengti“) yra grynai baudžiamosios teisės formuluotė. Tokio termino neturi psichologija, psichiatrija ir kiti mokslai. Savo turiniu ji neturi tikslaus atitikmens ir kasdienėje kalboje. Dėl to, norint atskleisti šios formuluotės psichinį socialinį turinį, būtinas papildomas aiškinimas.²

Kaip baudžiamojoje teisėje aiškinamas netiesioginės tyčios valinio momento turinys? Kas konkrečiai turi būti įrodinėjama baudžiamojoje byloje siekiant nustatyti, kad nusikalstama veika buvo padaryta netiesiogine tyčia?

Šiuo klausimu galima išskirti dvi principines autorių pozicijas. Pirmoji – netiesioginės tyčios valinis momentas aiškinamas kaip savarankiškas jos požymis, kuriam suteikiamas konkretus psichinis (emocinis) turinys. Be to, valinis

---

² Dėl to kartais nuosprendžiuose pasitaikanti motyvacija „kaltinamasis nusikalstamą padarė netiesiogine tyčia, nes jis sąmoningai leido padariniams atsirasti“ nėra turininga, nes joje viena formali teisinė konstrukcija („netiesioginė tyčia“) paaiškinama kita formalia teisine konstrukcija („sąmoningai leido padariniams atsirasti“), bet neatskleidžiama, koks yra šių konstrukcijų materialus psichinis socialinis turinys.

momentas laikomas pagrindiniu kriterijumi atribojant netiesioginę tyčią ir nusikalstamą pasitikėjimą. Antroji pozicija – netiesioginės tyčios valinis momentas laikomas teisine fikcija, neturinčia jokio specifinio psichinio turinio. Netiesioginė tyčia nuo nusikalstamo pasitikėjimo atribojama per intelektualinį momentą, t.y. padarinių numatymo (veikos pavojingumo suvokimo) laipsnį, o valinio momento, kaip jokios pridėtinės vertės neturinčios sąvokos, siūloma atsisakyti. Taip pat yra gausi autorių grupė, kurios atstovai prieštarauja abiem paminėtoms pozicijoms. Laikydami tradicijos (arba net įstatymo reikalavimo) netiesioginėje tyčioje išskirti valinį momentą, šios grupės autoriai pasisako prieš siūlymus jo atsisakyti. Kartu jie kritikuoja bandymus netiesioginės tyčios valinį momentą aiškinti iš kaltininko emocijų perspektyvos. Deja, patys jie nepateikia jokio originalaus turiningo netiesioginės tyčios valinio momento paaiškinimo.

NETIESIOGINĖS TYČIOS VALINIS MOMENTAS KAIP EMOCINĖ KALTININKO NUOSTATA

Autoriai, netiesioginės tyčios valiniam momentui suteikiantys specifinį psichologinį turinį, aiškina jį kaip tam tikrą kaltininko emocinę nuostatą nusikalstamos veikos metu realizuojamų objektyviųjų požymių (padarinių ar kt.) atžvilgiu. Šiuolaikinėje psichologijoje vyrauja nuomonė, kad asmens elgesio psichinę reguliaciją galima paaiškinti remiantis intelekto, poreikių (motyvų) ir emocijų triada [17, p. 138]. Taigi baudžiamosios teisės mokslininkai netiesioginės tyčios valinį momentą dažnai sieja su vienu iš šios triados elementų, o būtent – su emocijomis. Kiti triados nariai atkrenta savaime: intelektas, suprantama, sietinas su intelektiniu, o ne valiniu netiesioginės tyčios momentu, o motyvų (poreikių) sieti su netiesioginės tyčios valiniu momentu negalima dėl to, kad nusikalstamos veikos aplinkybių realizavimas kaip kaltininko elgesio motyvas ir tikslas pasireiškia tik tiesioginėje tyčioje.

Baudžiamojoje teisėje yra dvi teorijos, aiškinančios netiesioginės tyčios valinį momentą per kaltininko emocijų prizmę – pritarimo (sutikimo) teorija ir abejingumo teorija.

Pritarimo (sutikimo) teorija

Pritarimo (sutikimo) teorija (vok. *Billigungs- (Einwilligungs-) theorie*) teigia, kad netiesioginės tyčios atveju kaltininkas palankiai vertina numatomus padarinius, jiems pritaria ir su jais sutinka. Kitaip tariant, galimi padariniai kaltininką patenkina, jam yra priimtini. Kaltininko nuostatai atskleisti šios te-

orijos atstovai paprastai naudoja vadinamąją pirmąją Franko formulę: „*jeigu padaroma išvada, kad kaltininkas būtų veikęs ir tuomet, jei suvoktų galimus padarinius kaip tikrai kiliančius, tuomet jis veikia tyčia, o jei manoma, kad jis, būdamas tikras dėl padarinių kilimo, susilaikytų nuo veikos, jo tyčios nėra*“.³ Pritarimo (sutikimo) teorija buvo plačiai remiamasi XX a. pradžios Vokietijos teismų praktikoje ir doktrinoje.⁴ Tarpukario Lietuvoje Franko formulė kaip tyčios testu vadovavosi V. Stankevičius [35, p. 51, 52]. Švedų baudžiamosios teisės specialistas J. Zila nurodo, kad šia formule neretai pasiremiama ir dabartinėje Švedijos Aukščiausiojo Teismo praktikoje [43, p. 56]. Netiesioginės tyčios valinį momentą kaip kaltininko sutikimą ar pritarimą padariniams aiškino kai kurie tarybiniai mokslininkai – G. Kryger, J. Vorošilin, B. Utiovskij [44, p. 32; 55, p. 261, 262]. Dabartinėje Rusijos baudžiamojoje teisėje prie aptariamos teorijos atstovų galima priskirti V. Nersesian [50, p. 98]. Sutikimas su galimais padariniais kaip alternatyvus (su abejingumu) netiesioginės tyčios požymis yra minimas ir Vilniaus universiteto parengtame baudžiamosios teisės vadovėlyje [16, p. 207].

Baudžiamosios teisės teorijoje pritarimo (sutikimo) teorija kritikuojama mažiausiai trimis aspektais. Visų pirma, kaip pažymi vienas žymiausių šiuolaikinių Vokietijos baudžiamosios teisės profesorių K. Roksin, kaltininko pritarimas (sutikimas) galimiems padariniams yra greičiau būdingas tiesioginei, o ne netiesioginei tyčiai [31, p. 378, 379]. Tiesioginės tyčios atveju nusikalstamos veikos padariniai yra kaltininkui reikalingi ir dažniausiai emociškai pageidaujami. Tačiau netiesioginės tyčios atveju, kai įstatyme numatytų žalingų padarinių kaltininkui nereikia, vargu ar įmanoma, kad jis jų pageidautų. Taigi, netiesioginės tyčios valinį momentą aiškinant kaip „pritarimą padariniams“, netiesioginė tyčia praktiškai būtų sutapatinama su tiesiogine tyčia. O daugelis nusikaltimų, kurie dabar yra vertinami kaip padaryti netiesiogine tyčia, būtų pripažįstami padarytais dėl nusikalstamo pasitikėjimo. Tad, vadovaujantis „pritarimo“ teorija, būtų itin susiaurinta ar net išnyktų netiesioginės tyčios taikymo sritis, nepagrįstai išplečiant

³ Šio kaltininko tyčios testo autorius – vienas žymiausių XIX a. pab. – XX a. pr. vokiečių baudžiamosios teisės profesorių R. Frank (1860–1934), norminės kaltės teorijos kūrėjas. Pats jis nebuvo pritarimo teorijos atstovas, o pasisakė už tai, kad netiesioginei tyčiai apibūdinti užtenka intelektualinio momento (intelektinė teorija).

⁴ Nuo XX a. vidurio Vokietijos teismų praktikoje („Odinio diržo“ byla, BGHSt 7, 363, ji bus aptarta vėliau) „pritarimo“ sąvoka imta aiškinti platesne „teisine“ prasme, esą „pritarimas“ padariniams gali būti ir tuomet, kai kaltininkui galimi padariniai yra nemalonūs. Tačiau, mano nuomone, toks aiškinimas yra ne „pritarimo“ teorijos patobulinimas, bet jos teiginių atsisakymas.

nusikalstamo pasitikėjimo ribas. Pavyzdžiui, remiantis pritarimo teorija, nebūtų galima (griežtai) nuteisti už tyčinį nusikaltimą asmenų, kurie, siekdami savų tikslų, ryžtasi pasielgti nepaprastai rizikingai, keldami aiškiai netoleruotiną pavojų padariniams kilti, tuo pačiu vildamiesi, kad žalingi padariniai nekils. Chrestomatinio kritinio pritarimo teorijai pavyzdžiu yra tapusi Vokietijos Aukščiausiojo Teismo (vok. *Bundesgerichtshof, BGH*) „Odinio diržo“ byla (vok. *Lederriemen-Fall*):

K. ir J. nusprendė apiplėšti savo pažįstamą M. Iš pradžių jie planavo paties M. bute prismaugti šeimnininką diržu iki sąmonės netekimo ir pagrobti daiktų. Tačiau suprastamas, kad smauginimas gali baigtis M. mirtimi, kurios kaltininkai norėjo išvengti, J. pasiūlė M. „neutralizuoti“ kitu būdu – smogti jam smėlio maišu į galvą ir taip apsvaiginti nepadarant pavojingų sužalojimų. K. sutiko su J. pasiūlymu. Plėšimo metu kaltininkams nepavyko sutartu būdu M. apsvaiginti, kilo muštynės. Tada K. ir J. užmetė ant M. kaklo iš diržo padarytą kilpą ir smaugė iki tol, kol tas nustojo judėti. Paėmę M. daiktų, kaltininkai priėjo pažiūrėti, ar M. kvėpuoja. Nepastebėję nukentėjusio gyvybės ženklų, kaltininkai puolė jį gaivinti, tačiau pastangos buvo bevaisės.

K. ir J. buvo nuteisti už nužudymą netiesiogine tyčia. Teismas nurodė, kad netiesioginė tyčia gali būti ir tuomet, kai nusikalstamos veikos padariniai kaltininkams nėra malonūs (kaip ir šiuo atveju), tačiau didelis veikos pavojingumas nedavė jiems pagrindo tikėtis geros baigties [13; 19, p. 160; 25, p. 764; 31, p. 373].

Šioje byloje kaltininkams M. mirtis nekėlė teigiamų emocijų, nebuvo priimtina, lygiai kaip jau minėtoje „rusiškos ruletės“ byloje, kurioje apsvaigę mylimieji dėl pramogos po du kartus šovė vienas kitam į smilkinį iš viena kulka užtaisyto revolverio ir paskutinis šūvis tapo lemtingas. Teismas „Odinio diržo“ byloje atsisakė remtis „pritarimo“ teorija, kartu atsisakydamas suteikti lemiamą reikšmę kaltininkų emocijoms (norams ir viltims, kad viskas baigsis gerai), dėmesį sutelkdamas į sąmoningą ir itin pavojingą jų veikimo būdą ir taip išvengdamas pernelyg švelnaus sprendimo kaltininkų atžvilgiu.

Pritarimo (sutikimo) teorija yra kritikuojama ne tik dėl iš jos išplaukiančių išvadų, kurios yra nepriimtinos tiek baudžiamuoju politiniu (dėl pernelyg švelnaus itin pavojingų veikų kaltininkų teisinio vertinimo), tiek sisteminiu (dėl faktinio netiesioginės tyčios eliminavimo iš baudžiamosios teisės) aspektu. Netinkamos teorijos išvados paprastai leidžia numanyti esantį ydingą teorijos išeities tašką. Baudžiamosios teisės doktrinoje kritikuojami ir pritarimo (sutikimo) teorijos „pamatai“.

Kaip jau minėta, pritarimo (sutikimo) teorijos išeities taškas yra kaltininko *emocinė* nuostata nusikalstamos veikos metu realizuojamų objektyviųjų poży-

mių (padarinių ar kt.) atžvilgiu. Baudžiamojoje teisėje išsakoma nuomonė, jog asmens emocijų atspalviai apibūdina ne nusikalstamą veiką, jos pavojingumą, bet kaltininko asmenybę ir dėl to jie neturėtų būti reikšmingi nustatant nusikalstamos veikos subjektyviuosius požymius [25, p. 764; 33, p. 102; 34, p. 430]. Į kaltininko nusikalstamą elgesį lydinčias emocijas galbūt galima atsižvelgti tik skiriant bausmę kaip į kaltininko asmenybę apibūdinantį požymį (BK 54 str. 2 d. 5 p.). Kaip pažymi profesorė I. Pupe, dažna klaida baudžiamojoje teisėje yra tai, kad, tyčios ir neatsargumo požymiais laikomi psichiniai reiškiniai, kurie gali egzistuoti nusikalstamos veikos metu, tačiau neturi didesnės reikšmės vertinant nusikalstamos veikos pavojingumą [30, p. 40]. Nemažos dalies autorių nuomone, būtent emocijos ir yra vienas tokių psichinių reiškinų [32, § 15. Rn. 11; 18, p. 77]. „Kaltininko jausmai, pritarimai/nepritarimai, įvairios vidinės nuostatos priklauso visai kitam pasauliui. Visa tai leidžia daryti kaltininko pažiūrų etinius vertinimus, bet negali padėti atriboti tyčinės nusikalstamos veikos nuo neatsargios“ [24, p. 78, 79]. „Kaltininką smerkiame ne dėl to, ką jis jaučia, bet dėl to, ką jis sąmoningai daro“ [30, p. 32]. „Svarbiausia yra tai, kam asmuo apsisprendžia, o ne tai, su kokiais jausmais ir viltimis jis tai daro“ [31, p. 380].

Abejingumo teorija

Kita netiesioginės tyčios valinį momentą aiškinanti teorija, stovinti ant tų pačių pamatų, kaip ir pritarimo (sutikimo) teorija, yra abejingumo teorija (vok. *Gleichgültigkeitstheorie*). Pagal šią, 1930 metais išleistame vokiečių profesoriaus K. Engiš veikale „*Untersuchungen über Vorsatz und Fahrlässigkeit im Strafrecht*“ („Tyčios ir neatsargumo tyrinėjimai baudžiamojoje teisėje“) išplėtotą teoriją, netiesioginės tyčios valiniam momentui būdinga, kad kaltininko nejaudina galimi padariniai, jis jiems yra absoliučiai abejingas [25, p. 767; 31, p. 380; 33, p. 100]. Vokietijoje šia teorija dabar remiasi tik pavieniai autoriai. Tačiau ją galima pavadinti vyraujančia Rusijos ir Lietuvos baudžiamojoje teisėje. Rusijos baudžiamojoje teisėje situacija įdomi tuo, kad abejingumas, kaip alternatyvus netiesioginės tyčios požymis, buvo įtrauktas į naująjį baudžiamąjį įstatymą (Rusijos Federacijos BK 25 str. 3 d.).⁵ Lietuvoje nuo antrosios XX a. pusės

⁵ „Преступление признается совершенным с косвенным умыслом, если лицо осознавало общественную опасность своих действий (бездействия), предвидело возможность наступления общественно опасных последствий, не желало, но сознательно допускало эти последствия либо относилось к ним безразлично“ [7].

(1972 m. baudžiamosios teisės vadovėlio) iki šiol (2006 m. V. Piesliako vadovėlio) „sąmoningas leidimas padariniams atsirasti“ taip pat aiškinamas kaip „abejinga kaltininko pažiūra į tokių pasekmių atsiradimą“, indiferentiškumas [38, p. 165], „absolūtus abejingumas galimų padarinių atžvilgiu“ [29, p. 358, 387]. Tokiu aiškinimu vadovaujamosi ir teismų praktikoje [10, 12].

Viena iš pastabų abejingumo teorijai yra tai, kad abejingumas nėra būdingas tik netiesioginei tyčiai, tad negali jos atriboti nuo nusikalstamo pasitikėjimo ar tiesioginės tyčios [31, p. 380; 45, p. 103; 54, p. 37; 55, 268]. Iš tiesų, tiesiogine tyčia veikiančiam kaltininkui nusikalstamos veikos padariniai, kurie nėra galutinis tikslas, o tik priemonė jam pasiekti, gali nekelti jokių emocijų. Kita vertus, neatsargiai besielgiantis asmuo (pvz., iš pykčio smogiantis kumščiu oponentui į skruostą ar spiriantis į pilvą)⁶ taip pat gali būti abejingas galimai žmogaus mirčiai, ypač, apimtas konflikto sukulto įsiūčio. Ir priešingai, tai, kad kaltininkas nėra visiškai abejingas galimiems žalingiems padariniams, dar ne visuomet reiškia, jog jis veikia neatsargiai (pvz., minėtas „Odinio diržo“ atvejis).

Doktrinoje atkreipiamas dėmesys ir į tai, kaip sunku įrodinėti asmens emocinę būseną (pvz., abejingumą), buvusią nusikalstamos veikos metu. Teismas gali daugmaž patikimai nustatyti tokius psichinius reiškinius, kurie analogiškose situacijose visiems asmenims pasireiškia daugmaž vienodai. Pavyzdžiui, teismas, remdamasis „socialiai subrendusio protingo žmogaus kriterijumi“ ir kaltininko veikos pobūdžiu bei kitomis objektyviomis aplinkybėmis, gali palyginti patikimai nustatyti, ar kaltininkas suvokė nusikalstamos veikos aplinkybes, ar numatė ir kokių laipsnių numatė jos padarinius. Tačiau patikimai nustatyti individualius psichinius fenomenus, pavyzdžiui, emocijas, teismui dažnai būtų neįveikiama užduotis. Juk teismas negalėtų tikėtis nuoširdžios paties kaltininko pagalbos. Be to, galima numanyti, kokie sunkumai kiltų mėginant nustatyti fiziologiškai apsvaigusio asmens emocijas, bendrininkų jausmus ir pan.

Šalia šių sisteminio ir procesinio pobūdžio pastabų, abejingumo teorijai, kaip ir giminiškai pritarimo (sutikimo) teorijai, taikytina ta pati į jos „pamatus“ nukreipta pastaba – kaltininko emocijų sritis (tam tikros emocijos arba emocinis šaltumas galimų padarinių atžvilgiu) apibūdina ne nusikalstamą veiką, o kaltininko asmenybę. Tad emocijos nėra tinkamas tyčios rūšių ir jų atribojimo nuo neat-sargumo kriterijus ir juo nereiktų remtis aiškinant netiesioginės tyčios turinį.

---

⁶ Turimas galvoje nusikalstamas pasitikėjimas gyvybės atėmimo atžvilgiu.

NETIESIOGINĖS TYČIOS VALINIS MOMENTAS KAIP TEISINĖ FIKCIJA

Kritiškai įvertinus netiesioginės tyčios valinio momento aiškinimą per kaltininko emocijų prizmę, kyla klausimas – kuo remiantis reikėtų aiškinti šį momentą? Iš žmogaus elgesio psichinių reguliatorių triados atmetus intelektą, poreikius (motyvus) ir, galiausiai, emocijas, nebelieka psichinių reiškinių, kuriuos galėtume sieti su netiesioginės tyčios valiniu momentu. Peršasi išvada, kad šiam momentui negalima suteikti jokio pozityvaus psichinio turinio. Tuomet išeitų, kad tai tuščia, perteklinė sąvoka. Kitas klausimas – kaip tuomet atriboti netiesioginę tyčią nuo nusikalstamo pasitikėjimo?

„Padarinių nevengimo“ teorija

Kaip galimą problemos sprendimą XX a. pradžios vokiečių mokslininkas Finger pasiūlė, o vėliau (1958 m.) žymus vokiečių profesorius Armin Kaufman išplėtojo „neįgyvendintos išvengimo valios“, arba „padarinių nevengimo“, teoriją (vok. *Theorie des nicht betätigten Vermeidenswillens*). Pasak A. Kaufman, asmuo veikia netiesiogine tyčia, kai jis šalia savo veikos tiesioginio tikslo numato galimus šalutinius padarinius, kuriems išvengti nieko nedaro (nekoreguoja priemonių pasirinkimo, nekeičia veikos eigos) [24, p. 74, 75]. „Nieko nedarymo padariniams išvengti“ kriterijų, kaip papildomą netiesioginės tyčios valinį momentą apibūdinantį požymį (šalia sutikimo arba (ir) abejingumo), nurodo visi lietuvių ir didelė dalis rusų autorių [16, p. 207; 29, p. 358; 38, p. 165; 44, p. 46; 52, p. 113; 53, p. 239].

Originaliame teorijos pavadinime matome „valios“ sąvoką (be to, ši teorija, ja besiremiančių autorių teigimu, aiškina „valinį momentą“), tačiau iš jos aiškinimo tampa akivaizdu, kad kalbama ne apie specifinį psichologinį reiškinį, juolab, kad psichologija „valios“ kaip specifinio psichinio reiškinio nepripažįsta [17, p. 137–139], o apie konkrečių kaltininko veikslių pobūdį, jų pavojingumo dinamiką. Taigi „padarinių nevengimo“ teorija siūlo kaltės formas atriboti ne nustatinėjant specifinius kaltininko psichinius reiškinius („valinį momentą“), bet remiantis objektyviais požymiais (pagal veikos ypatumus).

„Padarinių nevengimo“ teoriją galima laikyti dideliu žingsniu teisinga kryptimi – siekiant atsisakyti netiesioginės tyčios valinio momento, kaip netiesioginę tyčią ir nusikalstamą pasitikėjimą skiriančio požymio. Tačiau ji nėra be

priekaištų. Kaip teisingai nurodoma baudžiamosios teisės doktrinoje, jos pateikiamas netiesioginės tyčios ir nusikalstamo pasitikėjimo atribojimo kriterijus yra iš dalies per siauras, iš dalies per platus [23, p. 303; 31, p. 384; 33, p. 95, 96]. Per platus jis dėl to, kad tai, jog kaltininkas neatliko jokių konkrečių veiksmų numatomiems padariniams išvengti, dar nebūtinai reiškia, kad jis padarė nusikalstamą veiką netiesiogine tyčia. Jis gali remtis kitų asmenų gebėjimais (pvz., vairuotojas, nemažindamas greičio, gali lengvabūdiškai tikėtis, kad pėstysis paspartins žingsnį ir suspės pereiti gatvę) arba gali manyti, kad jo veika mažai pavojinga, tad padariniams išvengti nebūtinai nei jo, nei kitų papildomi veiksmai. Pavyzdžiui, konflikto metu asmuo suduoda vidutinio stiprumo smūgį kumščiu nukentėjusiajam į galvą ir išeina. Po poros dienų sužeistasis miršta. Nustatoma, kad mirties priežastis – smūgio į galvą sąlygotas kraujo išsiliejimas ir jo nulemtas smegenų pabrinkimas. Tokioje situacijoje visiškai pagrįstos būtų teismų išvados, kad nors kaltininkas ir galėjo numatyti nukentėjusiojo mirtį, bet veikė ne netiesiogine tyčia, o lengvabūdiškai tikėdamasis, kad dėl smūgio žmogus nemirs. Vadinas, kaltininkas atėmė gyvybę dėl nusikalstamo pasitikėjimo, nors ir nesiėmė jokių veiksmų mirčiai išvengti [11]. Per siauras „padarinių nevengimo“ kriterijus yra dėl to, kad aplinkybė, jog kaltininkas ėmėsi veiksmų galimiems padariniams išvengti, ne visuomet šalina netiesioginę tyčią ir ne visuomet leidžia daryti išvadą apie nusikalstamą pasitikėjimą. Pavyzdžiui, kaltininkai, stipriai sumušę asmenį, gaivina jį pildami šaltą vandenį ant galvos, iškviečia greitąją pagalbą, bet nukentėjęs asmuo nuo patirtų sužalojimų miršta. Jeigu smurtas buvo labai intensyvus, manau, tokių kaltininkų nusikalstamos veikos negali būti vertinamos kaip neatsargios, nors ir imtasi veiksmų padariniams išvengti. Taigi veiksmų padariniams išvengti nebuvimas laikytinas tik vienu iš galimų netiesioginės tyčios įrodymų. Ši aplinkybė apibūdina daromos veikos pavojingumą, bet nėra išskirtinis netiesioginės tyčios požymis, atribojantis ją nuo nusikalstamo pasitikėjimo.

Intelektinė teorija

„Padarinių nevengimo“ teorijos trūkumai gana sėkmingai pašalinami, kai atribojant netiesioginę tyčią nuo nusikalstamo pasitikėjimo yra vertinami ne atskiri kaltininko veiksmai, bet visos jo suvoktos aplinkybės, turėjusios reikšmės veikos pavojingumo laipsniui. Pagal baudžiamojoje teisėje gana plačiai paplitusią nuomonę, kurią apibendrintai galima pavadinti intelektine teori-

ja⁷ (jai pritaria ir šio straipsnio autorius), netiesioginė tyčia yra tuomet, kai kaltininkas daro nusikalstamą veiką suvokdamas pakankamai didelį (netoleruotiną, rimtą, kvalifikuotą ir pan.) jos realizavimo pavojų. Atitinkamai, nusikalstamas pasitikėjimas yra tuomet, kai kaltininkas daro nusikalstamą veiką suvokdamas, kad baudžiamajame įstatyme aprašytos nusikalstamos veikos sudėties realizavimo tikimybė (rizika) yra menka. Sąvoka „pakankamai didelė“, reiškia, kad kaltininko suvoktas pavojus, jog nusikalstamos veikos požymiai bus realizuoti, yra (teismui vertinant jį iš teisinės tvarkos pozicijų) visiškai netoleruotinais didelis, vertas pačių griežčiausių teisinių valstybės reagavimo priemonių, būdingų toms, kurios taikomos už tyčines nusikalstamas veikas. Apie pozityvų valinį motyvacinį momentą prasminga kalbėti tik esant tiesioginei tyčiai ir atribojant ją nuo netiesioginės. Jeigu kaltininkas nesiekė realizuoti nusikalstamos veikos sudėties, tai nustatyti, ar jis veikė netiesiogine tyčia, ar su nusikalstamu pasitikėjimu, galima tik vertinant jo suvoktą padarinių (ar kitų objektyviųjų nusikalstamos veikos požymių) atsiradimo (realizavimo) tikimybės laipsnį.⁸ Formuluojęs, kuriomis mėginama apibrėžti pozityvų valinį momentą netiesioginėje tyčioje, laikomos tuščiomis ir perteklinėmis, dėl įvairių priežasčių atsiradusiomis ir giliai įleidusiomis šaknis baudžiamajoje teisėje.

Kokios tai priežastys? Kokias kritines pastabas galima pateikti intelektinei teorijai?

Vienas argumentų prieš intelektinę teoriją ir, kartu, viena priežasčių, skatinanti išskirti pozityvų valinį momentą netiesioginėje tyčioje, yra tai, kad kai kurių šalių įstatymų leidėjai jį išskiria baudžiamajame įstatyme.⁹ Lietuvos BK

⁷ Vokietijos baudžiamajoje teisėje teorija, kuriai priskiriami autoriai, pasisakantys prieš valinio momento išskirimą netiesioginėje tyčioje, vadinama įsivaizdavimo teorija (vok. *Vorstellungstheorie*). Jų oponentai priskiriami valios teorijai (vok. *Willenstheorie*). Mano nuomone, aptariamai teorijai pavadinimas „intelektinė“ būtų tinkamesnis nei „įsivaizdavimo“, nes pirmasis terminas aiškiai nurodo esminę intelektinio momento reikšmę aiškinant netiesioginę tyčią.

⁸ Taigi klausimas, ar vienas spyris į galvą darant plėšimą arba šūvis į galvą „rusiškos ruletės“ metu vertintinas kaip padarytas esant tyčiai nužudyti, ar esant nusikalstamam pasitikėjimui, yra vertinamojo pobūdžio, t. y. praktinės baudžiamosios politikos klausimas. Psichologinis tyčios ir neatsargumo atribojimo aspektas baigiasi tuomet, kai nustatoma, ar kaltininkas suvokė, kokį pavojų jis kėlė savo veika. Tai nustačius, teismui tenka *įvertinti*, ar nusikalstamos veikos darymas turint tokį suvokimą labiau būdingas netiesioginei tyčiai ar nusikalstamam pasitikėjimui. Vertinant svarbų vaidmenį atlieka nusistovėjusi teismų praktika, taip pat teisiųjų pasekmių, numatytų už tyčinį nusikaltimą, griežtumas.

⁹ Pavyzdžiui, Austrijos BK 5 str., Baltarusijos BK 22 str., Estijos BK 16 str., Gruzijos BK 9 str., Lenkijos BK 9 str., Rusijos BK 25 str.

15 str. 3 dalyje pateiktame netiesioginės tyčios apibrėžime taip pat, šalia intelektualinio, išskiriamas ir valinis momentas. Teisės aiškinimo teorijoje teigiama, kad egzistuoja prezumpcija, jog įstatymų leidėjas yra racionalus ir nevartoja nereikalingų, tuščių frazių. Iš jos seka taisyklė, kad įstatymo teksto negalima aiškinti taip, lyg viena jos dalis būtų nereikalinga [27, p. 173, 177]. Į tai galima atsakyti, kad tezę apie įstatymų leidėjo racionalumą ir jo darbo nepriekaištingumą kiekvieno atveju nėra absoliuti, o tik preziumuojama. Ši prezumpcija gali būti argumentuotai paneigta. „Įsitikinus, kad kuris nors žodis įstatymo tekste iš tiesų nieko nereiškia ir yra atliekamas, į jį paprasčiausiai nereiktų kreipti dėmesio“ [27, p. 174]. Taigi įrodžius, kad formuluotė „sąmoningai leisti padariniams atsirasti“ neturi savarankiško turinio ir yra nereikalinga (o tokią išvadą leidžia daryti anksčiau aptartų teorijų analizė), BK 15 straipsnyje įstatymų leidėjo pateikiamas netiesioginės tyčios apibrėžimas neužkerta kelio remtis intelektine teorija.

Kita pozityvaus valinio momento netiesioginėje tyčioje gyvavimo priežastis – tradicija. Kaip pastebi australas G. Teilor, tezę, kad visas kaltės formas sudaro intelektualinio ir valinio momentų pora, daugelio šalių teisininkai išmoksta pirmaisiais savo teisinių studijų metais kaip neginčijamą tiesą ir vėliau jiems net minties nekyla ją kvestionuoti [36, p. 110]. Antra vertus, klaidinga būtų manyti, kad valinio momento reikiamumas netiesioginėje tyčioje nuo seno buvo laikomas aksioma. Tiek valios, tiek intelektualinė teorija susiformavo dar XIX a. ir nuo to laiko abiejų šalininkai be paliovos aršiai diskutavo. Intelektinė teorija dominavo XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje (R. Frank, F. fon Liszt; 26; 51, p. 273, 274), vėliau, XX a. viduryje, ją palaikė vienas žymiausių Vokietijos baudžiamosios teisės profesorių, finalinės baudžiamosios teisės mokyklos „tėvas“ H. Velcel ir jo pasekėjai (pvz., A. Kaufman, kurio „padarinių nevengimo“ teoriją galima laikyti tam tikra intelektualinės teorijos variacija). Nuo XX a. devintojo dešimtmečio intelektualinę teoriją intensyviai plėtojo vokiečių profesoriai I. Pupe, R. D. Hercberg [20-22], V. Friš¹⁰ ir kiti. Rusijoje intelektualinę teoriją palaiko A. Kozlov, S. Skliarov, N. Ivanov [47, 48, 54] ir kt. Iš ankstesnių rusų autorių šiai teorijai priskirtini S. Poznyšev [51], V. Lifšic, M. Grinberg¹¹. Kaip nurodo M. I. R. Tapija, Ispanijos baudžiamosios teisės doktrinoje pastaruoju metu itin sparčiai daugėja intelektualinės teorijos šalininkų, o teismų praktikoje netiesioginė tyčia ir nusikalstamas pasitikėjimas dažniausiai atriboja-

---

¹⁰ Frisch W. *Vorsatz und Risiko*. Köln. 1983.

mas vien pagal intelektinį kriterijų [37, p. 402, 407, 408, 414]. Švedijoje BK pakeitimo projektą rengusi komisija 1996 m. taip pat pasiūlė netiesioginę tyčią nuo nusikalstamo pasitikėjimo atriboti vien remiantis intelektiniu momentu [43, p. 56]. Galiausiai, anglų – amerikiečių baudžiamojoje teisėje visais laikais ir be mažiausių diskusijų valinį momentą (siekį) turėjo tik tiesioginė tyčia (ang. *intention*), o „*recklessness*“¹² buvo ir yra aiškinamas vien per kaltininko suvokimą, kaip „veikimas suvokiant padarinių ar kitų nusikalstamos veikos aplinkybių realizavimo riziką“ [15, p. 173-193; 28, p. 120–168; 42; 56, 2.02 (c)].

Valinio momento egzistavimą netiesioginėje tyčioje galima paaiškinti ir kitu, – metodiniu, - aspektu. Nemaža dalis baudžiamosios teisės specialistų nagrinėja intelektinio momento kaip galimo netiesioginės tyčios ir nusikalstamo pasitikėjimo atribojimo kriterijaus, visas atribojimo viltis susiedami su valiniu momentu. Kartais netgi išsakoma nuomonė, kad intelektinis netiesioginės tyčios ir nusikalstamo pasitikėjimo momentas nesiskiria [46, p. 39]. Taip pat nurodoma, jog intelektinis momentas nepateikia aiškaus atribojimo kriterijaus [23, p. 302; 31, p. 394; 33, p. 105; 41, p. 85; 45, p. 136]. Į pastarąjį priekaištą galima atsakyti: valinis momentas, savo ruožtu, apskritai nepateikia jokio atribojimo kriterijaus, nes jis neturi savarankiško ir baudžiamajai teisei priimtino pozityvaus turinio. Visiškai įtikinama nuomonė, kad dažnai neva „atribojimas pagal valinį momentą“, jeigu daromas ne kaltininko emocijų pagrindu, yra atribojimas remiantis perfrazuotu intelektiniu momentu [20, p. 475; 30, p. 6; 34, p. 428]. Apie tai, kad asmuo „sąmoningai leido padariniams atsirasti“ ar „su jais susitaikė“, sprendžiama vien iš to, jog jis suvokė kelias didelį pavojų padariniams kilti ir vis tiek veikė. Kita vertus, keistai atrodo mokslininkų viltis rasti „aiškų“ netiesioginės tyčios ir nusikalstamo pasitikėjimo atribojimo kriterijų. Baudžiamojoje teisėje vis dar yra plačiai paplitęs mitas, kad yra „esminis (kokybinis) skirtumas tarp tyčinės ir neatsargios nusikalstamos veikos“ [24, p. 81, 82; 30, p. 30; 49, p. 308]. Tuo iš tiesų galima patikėti žinant elementarius pavyzdžius – nužudymą tiesiogine tyčia (keliais peilio smūgiais į krūtinę) ir gyvybės atėmimą dėl nusikalstamo nerūpestingumo (pažeidus kelių eismo

¹¹ Лифшиц В. Я. К вопросу о понятии эвантуального умысла // Советское государство и право, 1947, No. 7, p. 41; Гринберг М. С. Проблема производственного риска в уголовном праве. - Москва, 1963, Гринберг М. С. Понятие преступной самонадеянности // Правоведение, 1962, No. 2.

¹² *Recklessness* yra specifinė anglų-amerikiečių baudžiamosios teisės sąvoka, apimanti tai, kas kontinentinės Europos baudžiamojoje teisėje įvardijama kaip netiesioginė tyčia ir nusikalstamas pasitikėjimas.

taisykles). Bet užtenka panagrinėti ribinius atvejus, kuriuose suartėja netiesioginė tyčia ir nusikalstamas pasitikėjimas, taip pat atkreipti dėmesį į teismų sprendimų įvairovę sprendžiant šiuos atvejus, kad pastebėtume, jog iš tiesų aiškios ribos tarp tyčinės ir neatsargios nusikalstamos veikos nėra ir, ko gero, negali būti. Atriboti tyčią ir neatsargumą remiantis intelektualiniu momentu iš tiesų yra sunkus uždavinys, tačiau lengvesnio kelio šiuolaikinė baudžiamoji teisė, neišeidama už subjektyvaus pakaltinimo principo rėmų, turbūt negali pasiūlyti.

Kartais intelektualinei teorijai yra išsakomas priekaištas, kad vien intelektualinis momentas esą nepakankamas išvadai dėl netiesioginės tyčios. Atseit šalia pavojaus suvokimo, dar būtinas veiksmingas kaltininko sprendimas šį pavojų realizuoti [18, p. 79]. Tačiau dar F. fon Liszt, atsakydamas į analogišką savo amžininkų kritiką, pabrėžė, kad pagal intelektualinę teoriją išvada apie netiesioginę tyčią daroma ne vien kaltininko minčių pagrindu, o tuo pagrindu, jog kaltininkas *elgėsi pasirinktu būdu* suvokdamas didelį nusikalstamos veikos padarymo pavojų [26, p. 256].

Kita vertus, intelektualinis momentas kartais laikomas nepakankamu išvadai dėl netiesioginės tyčios ir dėl to, kad esą didelio veikos pavojingumo suvokimas, nors ir būdamas svarus įrodymas, dar nereiškia, jog kaltininkas nesitiki išvengti numatomų padarinių nors ir labai tikėtinų. Esą, priklausomai nuo kaltininko asmenybės ir įvykio aplinkybių, analogiško pavojingumo situacijose, vienodai suvokdami savo veikos pavojingumą, vieni kaltininkai gali veikti netiesiogine tyčia (būti susitaikę su padariniais ir sąmoningai leisti jiems atsirasti), o kiti neatsargiai (lengvabūdiškai tikėtis išvengti padarinių) [23, p. 301; 25, p. 776, 771; 31, p. 381; 32, § 15, Rn. 11; 33, p. 94; 54 p. 43]. Šia argumentacija neretai grindžiami Vokietijos Aukščiausiojo Teismo sprendimai [39]. Ji buvo pasitelkta ir baudžiamosios teisės teorijoje plačiai diskutuojamoje vadinamojoje „Karate byloje“ (vok. *Karate-fall*):

Kaltinamasis K., aukšto lygio karatė kovotojas, apibūdinamas kaip rūpestingas savo dviejų vaikų tėvas, juos auklėjantis be fizinių bausmių, paprašytas į kelionę išsiruošusios draugės, keletą dienų prižiūrėjo jos vienerių metų ir dviejų mėnesių sūnų S. Įvykio vakare K. bananu maitino S., o šis ėmė rekti. Neapsikentęs kūdikio klykimo, K. sudavė jam kelis kartus į kaktą. S. ir toliau klykiant, K. delno kraštu stipriai smogė S. į galvą tarp smilkinio ir pakaušio. Nuo smūgio įlūžo kūdikio kaukolė, buvo pažeistos smegenys ir S. maždaug po pusantros valandos mirė. Pirmos instancijos teismas K. nuteisė dėl nužudymo netiesiogine tyčia, motyvuodamas tuo, kad K., stipriai smogdamas S., suvokė, jog toks smūgis gali sulaužyti kūdikio

kaukolę ir atimti jam gyvybę. Kartu teismas padarė išvadą, kad taip veikdamas K. buvo susitaikęs su galima S. mirtimi.

BGH panaikino pirmos instancijos teismo sprendimą. BGH nurodė, kad vien iš kaltininko suvokimo nusikalstamos veikos metu negalima spręsti apie tai, jog jis susitaikė su galimais padariniais ir nesitikėjo jų išvengti, tad veikė netiesiogine tyčia. Esą, įvertinus bylos aplinkybių visumą (kaltininko, kaip gero tėvo ir vaiko motinos draugo, asmenybę, veikos spontaniškumą, tai, kad jis iki nusikalstamos veikos kelias dienas rūpestingai prižiūrėjo S.), galima daryti išvadą, jog, nors ir veikdamas labai pavojingu kūdikio gyvybei būdu ir tai suvokdamas, K. vis tik tikėjosi geros įvykio baigties, nebuvo susitaikęs su galima S. mirtimi, ir dėl to vaiko gyvybę atėmė dėl neatsargumo [14].

Intelektinės teorijos šalininkai laikosi nuomonės, kad analogiško pavojingumo situacijose, kai kaltininkai suvokia jų keliamą pavojų, klausimas dėl jų tyčios ar neatsargumo turi būti sprendžiamas vienodai [24, p. 76; 30, p. 15]. G. Teilor, analizuodamas šią bylą, teigia, kad kaltinamojo asmenybės kaip tyčios ar neatsargumo nustatymo kriterijaus panaudojimas tiesiog šokiruotų bendrosios teisės (*common law*) sistemos teisininkus, kurie, kaip minėta, remiasi vien intelektine teorija [36, p. 115]. Šios teorijos atstovų manymu, didelės padarinių tikimybės suvokimas, priešingai, nei nurodė BGH „*Karatė byloje*“, visuomet paneigia „tikėjimąsi padarinių išvengti“, ir atvirkščiai – veikimas suvokiant mažą padarinių tikimybę yra tas pats, ką valinio momento šalininkai kitais žodžiais vadina „veikimu lengvabūdiškai tikintis padarinių išvengti“. Atitinkamai, nereikia jokio papildomo („valinio“) momento atskirti netiesioginę tyčią nuo nusikalstamo pasitikėjimo [21, p. 575; 30, p. 6, 37; 34, p. 428; 36, p. 110; 37, p. 408; 47; 48, p. 566, 616; 54, p. 37, 38]. Į kitas bylos aplinkybes, tokias kaip kaltininko asmenybė, jo stresas (jeigu jis nepasiekia afekto stadijos), įvykio spontaniškumas bei priežastys, gali būti atsižvelgiama tik skiriant bausmę.

Vokiečių mokslininkas T. Ferel gana dažną BGH praktiką nuorodomis į neapibrėžto turinio netiesioginės tyčios „valinį momentą“ naikinti griežtus žemesniųjų teismų nuosprendžius vertina kaip teismo bandymą griežtų sankcijų ir nelanksčių bausmės skyrimo taisyklių keliamas problemas išspręsti per kvalifikaciją, paneigiant kaltininko tyčią [40]. I. Pupe taip pat pažymėjo, kad fiktyvus netiesioginės tyčios valinis momentas teismams yra patogi, tačiau teisinėje valstybėje neleistina priemonė norint išvengti griežtų sprendimų [30, p. 7–11]. Po 2008 m. priimtų BK pakeitimų, kuriais artimojo giminaičio ar šeimos nario nužudymas arba sveikatos sutrikdymas buvo pripažinti kvalifikuotais nusikalti-

mais¹³, Lietuvos baudžiamojoje teisėje taip pat kilo itin griežtų sprendimų bylose dėl gyvybės atėmimo ir sveikatos sutrikdymo grėsmė. Kartu galima prognozuoti, kad Lietuvos teismų praktikoje, kaip ir Vokietijoje, gali būti imtasi tam tikrų priemonių, siekiant išvengti pernelyg griežtų nuosprendžių priėmimo. Reikia tikėtis, kad Lietuvos teismai nepaseks ydingu Vokietijos Aukščiausiojo Teismo pavyzdžiu ir neims spręsti šios problemos netiesioginės tyčios „valinio“ momento interpretacijų pagalba, tačiau išnaudos plačias baismės skyrimo instituto galimybes.

IŠVADOS

1. Netiesioginės tyčios valinio momento pozityviosios dalies („sąmoningai leido padariniams atsirasti“) psichologinis aiškinimas, remiantis kaltininko emocine nuostata realizuotų nusikalstamos veikos objektyviųjų požymių atžvilgiu (jį siejant su kaltininko abejingumu šiems požymiams ar jų keliamu malonumu), baudžiamojoje teisėje yra nepriimtinas. Nusikalstamos veikos vertinimas kaip tyčinės ar neatsargios turi visų pirma remtis kaltininko suvoktais *nusikalstamos veikos* ypatumais (suvoktu jos pavojingumu laipsniu), bet ne patį *kaltininką* apibūdinančiais ir nedaug bendro su nusikalstamos veikos pavojingumu turinčiais požymiais (kaltininko emocijomis).

2. Kadangi nė vienas iš asmens psichinių reguliatorių (intelektas, motyvacija, emocijos) neturi nieko bendra su formuluote „sąmoningai leido padariniams atsirasti“, darytina išvada, jog tai yra materialaus savarankiško turinio neturinti formulė. Jos turinio vakuumas dažnai užpildomas perfrazuojant netiesioginės tyčios intelektualinį momentą (asmuo „sąmoningai leido padariniams atsirasti“, jei jis veikė suvokdamas (netoleruotinai) didelę padarinių kilimo tikimybę, (t. y. veikos pavojingumą)). Visa tai rodo, kad ši formulė neturi jokios pridėtinės vertės ir baudžiamojoje teisėje jos galima atsisakyti.

3. Šiame straipsnyje nepateikiama konkretaus siūlymo, kaip reikėtų BK formuluoti netiesioginės tyčios apibrėžimą. Naujosiose tyčios ir neatsargumo formulotėse turėtų atsispindėti ne tik aptartos problemos, bet ir daugelio kitų problemų, kurių aptarti šiame straipsnyje nėra galimybių, sprendimai. Galima tik pažymėti, kad šiose formulotėse reikėtų labiau detalizuoti netiesioginės tyčios ir nusikalstamo pasitikėjimo intelektualinį momentą, kuris yra pagrindinis jų skiriamasis požymis.

---

¹³ Baudžiamojo kodekso 42, 67, 129, 135, 138 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei Kodekso papildymo 72¹, 72² straipsniais įstatymas // Valstybės žinios. 2008, Nr. 73-2796.

LITERATŪRA

Įstatymai

1. Estonian Penal Code // <http://www.legaltext.ee/en/andmebaas/ava.asp?tyyp=SITE_ALL&ptyyp=I&m=000&query=%20Penal+code&nups.x=%2034&nups.y=16>.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.
3. Strafgesetzbuch für die Republik Österreich, Bundesgesetz vom 23. Jänner 1974, Stand 1. Mai 2004 // <http://www.sbg.ac.at/ssk/docs/stgb/stgb_index.htm>.
4. Уголовный кодекс Республики Беларусь, 9 июля 1999 г. N 275-3. – по состоянию на 19 июля 2005 г. // <http://www.pravo.by/webnpa/text_txt.asp?RN=HK9900275>.
5. Уголовный кодекс Грузии. Санкт – Петербург: Юридический центр Пресс, 2002.
6. Уголовный кодекс Республики Польша. Санкт – Петербург: Юридический центр Пресс, 2002.
7. Уголовный кодекс Российской Федерации (по состоянию на 25 марта 2005 г.). Москва: Юрайт, 2005.

Teismų praktika ir metodinė medžiaga

8. Australijos Viktorijos valstijos Aukščiausiojo Teismo 1999 m. byla *R v Faure* // <<http://www.austlii.edu.au/au/cases/vic/VSCA/1999/166.html>>.
9. Lietuvos Apeliacinio teismo byla Nr. 1A-282/2007.
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-354/2007.
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-7/2004.
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 46 Dėl teismų praktikos baudžiamosiose bylose dėl nusikaltimų žmogaus gyvybei // Teismų praktika. 2004, Nr. 21.
13. Vokietijos Aukščiausiojo Teismo 1955 m. balandžio 22 d. sprendimas Nr. 5 StR 35/55, skelbtas BGHSt 7, 363 ir Neue Juristische Wochenschrift (NJW) 1955, 1688.
14. Vokietijos Aukščiausiojo Teismo 1987 m. lapkričio 15 d. sprendimas Nr. 3 StR 449/87, skelbtas Juristenzeitung (JZ), 1989, No. 9, p. 449–450.

Specialioji literatūra

15. Ashworth A. Principles Of Criminal Law. 4th ed. New York: Oxford University Press, 2003.
16. Baudžiamoji teisė: bendroji dalis / A. Abramavičius, A. Čepas, A. Drakšienė ir kt. Vilnius: Eugrimas, 2001.
17. Bikelis S. Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje: daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007.

18. Brammsen J. Inhalt und Elemente des Eventualvorsatzes – Neue Wege in der Vorsatzdogmatik? // Juristenzeitung (JZ), 1989, No. 2, p. 71–82.
19. Gropp W. Strafrecht. Allgemeiner Teil. 2. Aufl. – Berlin; New York; Barcelona; Hong Kong; London; Mailand; Paris; Singapur; Tokyo: Springer, 2001.
20. Herzberg R. D. Aids: Herausforderung und Prüfstein des Strafrechts // Juristenzeitung (JZ), 1989, No. 10, p. 470–482.
21. Herzberg R. D. Das Wollen beim Vorsatzdelikt und dessen Unterscheidung vom bewusst fahrlässigen Verhalten – Teil 1 // Juristenzeitung (JZ), 1988, No. 12, p. 573–579.
22. Herzberg R. D. Das Wollen beim Vorsatzdelikt und dessen Unterscheidung vom bewusst fahrlässigen Verhalten – Teil 2 // Juristenzeitung (JZ), 1988, No. 13, p. 635–643.
23. Jescheck H. H. und Weigend T. Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil. 5. Aufl. – Berlin: Duncker & Humbolt, 1996.
24. Kaufmann Arm. Der dolus eventualis im Delikttaufbau. Die Auswirkungen der Handlungs- und Schuldlehre auf die Vorsatzgrenze // Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft (ZStW) 70 (1958), Heft 1, p. 64–86.
25. Küpper G. Zum Verhältnis von dolus eventualis, Gefährdungsvorsatz und bewusster Fahrlässigkeit // Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft (ZStW) 100 (1988), Heft 4, p. 758–785.
26. Von Liszt F., Schmidt E. Lehrbuch des Deutschen Strafrechts. – 1. B. – 26. Aufl. – Berlin; Leipzig: Walter de Gruyter, 1932.
27. Mikelėnienė D., Mikelėnas V. Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai. Vilnius: Justitia, 1999.
28. Omerod. D., Smith J. C., Hogan B. Criminal Law. Cases and Materials. 9th ed. New York: Oxford University Press, 2006.
29. Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Kn. 1: baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. Vilnius: Justitia, 2006.
30. Puppe I. Der Vorstellungsinhalt des dolus eventualis // Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft (ZStW) 103 (1991), Heft 1, p. 1–42.
31. Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. 1. Band 3. Aufl. München: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1997.
32. Schönke A., Schröder H., Cramer P., Sternberg-Lieben D. Strafgesetzbuch. Kommentar. 27., neubearbeitete Auflage. München: Verlag C. H. Beck, 2006.
33. Schroth U. Vorsatz als Aneignung der unrechtskonstituierenden Merkmale. Frankfurt am Main; Berlin; Bern; New York; Paris; Wien: Peter Lang, 1994.
34. Schumann H. Zur Wiederbelebung des „voluntativen“ Vorsatzelements durch den BGH // Juristenzeitung (JZ), 1989, No. 9, p. 427–434.

35. Stankevičius V. Baudžiamoji teisė. Paskaitos. Kaunas: Lietuvos universiteto Teisių fakulteto leidinys, 1925.
36. Taylor G. Concepts Of Intention In German Criminal Law // Oxford Journal of Legal Studies, Vol. 24, No. 1 (2004), p. 99–127.
37. Tapia M. I. R. Die Entwicklung des Vorsatzbegriffs in der spanischen Strafrechtswissenschaft // Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft (ZStW) 113 (2001) Heft 2, p. 401–418.
38. Tarybinė baudžiamoji teisė: bendroji dalis. Paruošė A. Klimka, M. Apanavičius, J. Misiūnas. Vilnius : Mintis, 1972.
39. Trück T. Die Problematik der Rechtsprechung des BGH zum bedingten Tötungsvorsatz // Neue Zeitschrift für Strafrecht (NStZ), 2005, Heft 5, p. 233–240.
40. Verrel T. (Noch kein) Ende der Hemmschwellentheorie? // Neue Zeitschrift für Strafrecht (NStZ), 2004, Heft 6, p. 309–312.
41. Wessels J. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra. – Vilnius: Eugrimas, 2003.
42. Williams G. Intention and recklessness again // Legal Studies, Volume 2, Issue 2, Page 189-197, Jul 1982; taip pat: <<http://www.blackwell-synergy.com/doi/pdf/10.1111/j.1748-121X.1982.tb00288.x>>.
43. Zila J. Strafrechtlicher Vorsatz: Die neuesten Entwicklungen in der schwedischen Wissenschaft und Praxis // Iuridica International, 2003, VIII, p. 55–61.
44. Ворошилин Е. В., Кригер Г. А. Субъективная сторона преступления. Москва: Издательство Московского университета, 1987.
45. Дагель П. С., Котов Д. П. Субъективная сторона преступления и ее установление. Воронеж: Издательство Воронежского университета, 1974.
46. Злобин Г. А., Никифоров Б. С. Умысел и его формы. Москва: Юридическая литература, 1972.
47. Иванов Н. Г. Умысел в уголовном праве России. // Российская юстиция, 1995, No. 12, p. 16 - 18.
48. Козлов А. П. Понятие преступления. Санкт – Петербург: Юридический центр Пресс, 2004.
49. Курс уголовного права. Общая часть. Том 1: Учение о преступлении. Под ред. Н. Ф. Кузнецовой и И. М. Тяжковой. Москва: ИКД “Зерцало – М”, 2002.
50. Нерсесян В. А. Ответственность за неосторожные преступления. Санкт – Петербург: Юридический центр Пресс, 2002.
51. Познышев С. В. Основныя начала науки уголовного права. Общая часть уголовного права. Москва: Изданіе А. А. Карцева, 1912.

52. Рапог А. И. Квалификация преступлений по субъективным признакам. Санкт – Петербург: Юридический центр Пресс, 2003.
53. Российское уголовное право. Общая часть. Под ред. Наумова А. В. Москва: БЕК, 2000.
54. Скляр С. В. Вина и мотивы преступного поведения. Санкт – Петербург: Юридический центр Пресс, 2004.
55. Утевский Б. С. Вина в советском уголовном праве. Москва: Государственное издательство юридической литературы, 1950.

Kita literatūra

56. U. S. Model Penal Code (1962) // <http://www1.law.umkc.edu/suni/CrimLaw/MPC_Provisions/model_penal_code_default_rules.htm>.
-

Dr. Skirmantas BIKELIS

Law Institute, Department
of Criminal Justice, Researcher
Gedimino ave.39/1, LT-01109
Vilnius, Lithuania
Phone: +370 5 210 16 69
skirmantas@teise.org
Mykolas Romeris University, Faculty of Law,
Department of Criminal Law, Lecturer
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Phone: +370 5 271 45 84
skirmantopastas@takas.lt

“TO ALLOW CONSCIOUSLY THE PROHIBITED CONSEQUENCES TO OCCUR“ – MEANINGFUL PART OF DOLUS EVENTUALIS OR JUST A PARAPHRASE OF ITS INTELLECTUAL PART?

Summary

This article discusses the volitional part of *dolus eventualis*, which is often regarded as the key for the problem of distinguishing *dolus eventualis* and *luxuria*. Two attitudes towards the volitional part of *dolus eventualis* are revealed.

The first group of authors explains the volitional part of *dolus eventualis* on the base of perpetrator's emotions. The second group states that emotions are an improper criterion in distinguishing *dolus eventualis* and *luxuria* and considers that the intellectual part of *dolus eventualis* and *luxuria* is a sufficient criterion to distinguish these forms of offense. The author comes to the conclusion that the volitional part of *dolus eventualis* has not got any positive psychological content. Most of explanations of the volitional part of *dolus eventualis*, provided by the scholars of the criminal law, are paraphrases of the intellectual part. Therefore it is proposed to eliminate the unnecessary and empty formulation of the volitional part from the definition of *dolus eventualis*.

Straipsnis redakcijai ģeiktas 2008 m. liepos 2 d.